

Europa i el dret d'asil

Montserrat Feixas i Vihé

És per a mi un honor i un privilegi ser aquí avui en el marc de la 9a Jornada Lluís Maria de Puig, un important europeista, que entre els seus molts interessos tenia el de la defensa dels drets humans.

Com es diu en el preàmbul de la Declaració Universal dels Drets Humans, “del desconeixement i menyspreu dels drets humans n’han derivat actes de barbàrie que revolten la consciència de la humanitat, i l’adveniment d’un món on les persones alliberades del terror i la misèria tinguin dret a parlar i a creure lliurement és la més alta aspiració humana”.

Tots i cadascun dels 30 articles d’aquesta Declaració són importants, però jo avui voldria que ens centréssim en l’article 14, que diu: “Tothom té dret a buscar i gaudir d’asil davant la persecució”.

I com que aquesta conferència és part també de la commemoració del Dia d’Europa he pensat que seria adient enfocar el tema de l’asil i el refugi en relació amb Europa, perquè el sistema actual de protecció internacional dels refugiats va ser establert arran de greus conflictes a Europa i per mitigar l’impacte de les seves conseqüències.

Els orígens

Si ens guiéssim pels titulars actuals en els mitjans de comunicació europeus, es podria pensar, sobretot en el cas de les noves generacions, que els grans moviments de refugiats són un fenomen recent.

Els esdeveniments de 2015 van portar a totes les llars europees imatges de guerres, de destrucció, de persones fugint, onades de gent arribant a Europa a la recerca de seguretat, i de molts que no ho aconseguen i morien pel camí o travessant el Mediterrani.

I quan semblava que ja no era un tema d’actualitat, la invasió d’Ucraïna per part de la Federació Russa ha provocat l’èxode de milions d’ucraïnesos que busquen refugi a diferents països d’Europa, i en els mitjans de comunicació hem tornat a veure imatges de gent obligada per la guerra a buscar lluny de casa seva un entorn segur per a ells i per a les seves famílies.

Però la tradició de cercar l’asil, de buscar protecció en un país que no és el propi ve de lluny. Lamentablement, la humanitat sembla abocada als conflictes, i la violència i la persecució semblen no tenir fi. Per donar alguns exemples dins de l’àmbit europeu, en el segle IV de la nostra era milers i milers de gots van entrar als territoris de l’Imperi romà perseguits pels huns. En el segle XV milers de jueus van haver de fugir de la península Ibèrica cap a Àfrica del nord i altres territoris de l’Imperi otomà. A França, la revocació de l’edicte de Nantes el segle XVII va conduir a l’expulsió dels protestants del seu territori.

I naturalment no podem deixar de mencionar tots els refugiats i refugiades de casa nostra que van ser obligats a exiliar-se l’any 1939, la gran majoria en condicions molt difícils.

Europa segle XX/segle XXI – Marc legal

Abans del segle XX, però, els moviments de refugiats eren, per dir-ho d'alguna manera, "fluids". La dissolució dels imperis rus, alemany, otomà i austrohongarès i la creació de nous estats independents, incloent Polònia, Txecoslovàquia i Iugoslàvia, van conduir a l'establiment de fronteres estatals fixes o tancades. I com que les fronteres polítiques i les fronteres nacionals i/o ètniques no coincidien els moviments de refugiats es van convertir en un problema internacional.

Només cal recordar la Revolució Russa el 1917 seguida de la guerra civil del 1917 al 1921, que va provocar la fugida de més d'un milió i mig de persones.

I sobretot la Primera Guerra Mundial, que va causar el desplaçament forçós de més de 10 milions de persones, i la Segona Guerra Mundial en la qual més de 40 milions de persones es van veure obligades a marxar de casa seva.

Van ser justament aquestes tragèdies les que van impulsar els líders mundials a establir un règim de protecció internacional per als refugiats a Europa.

La primera acció en aquest sentit va ser el nomenament per part de la Lliga de les Nacions d'un alt comissionat per als refugiats, Fridtjof Nansen, l'any 1921, a qui es va encomanar de trobar països d'acollida per als russos que fugien de la revolució, i més tard per a les víctimes de la guerra entre Turquia i Grècia i les víctimes del genocidi armeni.

Malauradament Fridtjof Nansen va morir de sobte el 1930, i les turbulències polítiques van fer que s'establistin una successió d'organismes per ajudar els refugiats, l'Oficina Internacional per als Refugiats, l'Alt Comissionat per a refugiats d'Alemanya, la Comissió Intergovernamental per al Reassentament dels Refugiats de l'Alemanya nazi i l'Organització Internacional per als Refugiats.

Totes elles tenien en comú la voluntat d'assistir els refugiats però cada una tenia un mandat limitat. Van ser establertes com a reacció a conflictes específics, amb forta càrrega ideològica, per ajudar refugiats d'una certa tipologia, segons de quin règim polític escapaven, o el seu origen, per exemple les persones d'origen alemany n'estaven excloses tot i que eren la majoria de les persones desplaçades i, per tant, aquestes organitzacions no van poder respondre de manera eficaç a una realitat política cada vegada més complexa.

Finalment, el 14 de desembre de 1950 l'Assemblea General de les Nacions Unides va establir l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats amb el mandat de trobar solucions per a tots els desplaçats per la Segona Guerra Mundial, i el juliol de 1951 es va adoptar la Convenció relativa a l'estatus de refugiat per protegir els refugiats europeus víctimes de la Segona Guerra Mundial. Però amb les guerres d'independència i els processos de descolonització aviat es va veure que no n'hi havia prou. Per això aquestes limitacions de temps i lloc van desaparèixer amb l'adopció l'any 1967 del Protocol relatiu a l'estatus de refugiat que va transformar la Convenció en un instrument per a la protecció dels refugiats realment universal.

La Convenció de 1951 – Per què és important?

La Convenció de 1951 és important perquè defineix qui és un refugiat i el tipus de protecció legal i altres ajuts que un refugiat o refugiada té dret a rebre. També defineix les obligacions dels refugiats envers els països que els acullen i les categories de persones, per exemple criminals de guerra, que no

compleixen els requisits per a la condició de refugiat. A més, la Convenció defineix les obligacions dels estats que la firmen i ratifiquen.

Tot plegat es resumeix en dos principis inalienables: tothom té dret a demanar asil, i els estats no poden retornar un refugiat a un país on la seva vida o la seva llibertat estiguin en perill.

Així doncs, qui és un refugiat o refugiada segons aquesta Convenció?

Un **refugiat** és una persona que es troba fora del país d'on és originari, o bé on resideix habitualment, a causa d'un temor fonamentat de persecució per raons d'ètnia, religió, nacionalitat, pertinença a un grup social o opinions polítiques, i que no pot o no vol reclamar la protecció del seu país per poder tornar-hi.

I quins són els seus drets i obligacions?

Un refugiat té dret a asil segur. Tanmateix, la protecció internacional va més enllà de la seguretat física. Els refugiats haurien de tenir almenys els mateixos drets i rebre la mateixa ajuda bàsica que qualsevol altre estranger que sigui resident legal, inclosa la llibertat de pensament, de moviment i el dret a estar lliure de tortura i tractes degradants.

Els refugiats també haurien de tenir accés a l'atenció mèdica, l'escolarització i el dret al treball.

Pel que fa a les seves obligacions, els refugiats estan obligats a complir les lleis i reglaments del seu país d'asil i respectar les mesures adoptades per al manteniment de l'ordre públic.

Reptes actuals

L'adopció de la Convenció de 1951, i el treball conjunt de governs estatals, regionals i locals, ACNUR i organitzacions no governamentals, ha sigut i és instrumental per ajudar a resoldre les crisis de refugiats que han anat apareixent.

Des de 1951 fins ara Europa ha conegut tres greus crisis que han provocat l'èxode de refugiats:

- La repressió de la revolució hongaresa de 1956 a conseqüència de la qual van fugir 200.000 hongaresos.
- La guerra dels Balcans del 1991 al 1999 amb 2,3 milions de desplaçats.
- La guerra d'Ucraïna amb més de 5 milions i mig de refugiats fins a començaments de maig.

Paral·lelament, Europa ha rebut diverses onades de refugiats, tothom pensa en la de 2015, però convé recordar l'arribada a Europa de refugiats a conseqüència de les guerres d'independència i els processos de descolonització, la guerra freda, la creació de l'Estat d'Israel, les dictadures militars de l'Amèrica Llatina, la guerra del Vietnam i la guerra de l'Afganistan, entre altres.

De reptes n'hi ha hagut i n'hi ha molts. Probablement el primer repte en què molts pensen ara mateix són les xifres. Estan arribant tants de refugiats d'Ucraïna d'ençà del començament de la guerra amb la Federació Russa que és molt difícil respondre a les seves necessitats bé i ràpidament. Sense parlar dels que van arribar el 2015. És cert que les xifres són enormes, i la magnitud de la tasca és encara més gran quan ens adonem que darrere cada número hi ha una persona amb les mateixes pors, els mateixos desitjos, les mateixes necessitats que tots nosaltres, i que a més necessita protecció que el seu país ara mateix no li pot donar.

Però no ens deixem enganyar. El 85 % dels refugiats en el món es troben en països en desenvolupament. A Alemanya, el país europeu que acull més refugiats, representen l'1,5 % de la població. Al Líban són el 12,7 %, a Turquia, el país amb la població refugiada més gran del món, 3,7 milions, són un 4,4 % de la població. A Uganda són un 3,4 % de la població i al Sudan, un 2,4 %. Europa té prou recursos per rebre i acollir tots els refugiats que hi busquen asil.

Això no vol dir que sigui fàcil, sobretot per a la població que comparteix el dia a dia dels nous arribats i, per tant, s'ha de reconèixer la importància dels programes d'integració que inclouen també les comunitats d'acollida i que cal que adrecin les seves legítimes preocupacions.

Un altre repte és la manca de coordinació i sobretot de solidaritat entre els estats europeus. L'arribada de refugiats es veu com una càrrega i la majoria vol que sigui un altre país el que se'n faci responsable. Els mecanismes que s'han introduït per equilibrar les responsabilitats dins de la Unió Europea per ara no funcionen i els països que per la seva situació geogràfica reben més refugiats es troben sovint sols davant les dificultats que això suposa.

El més greu és la involució que estem vivint des de fa uns anys i que es va fer molt palesa des del 2015 amb l'arribada de prop d'un milió de refugiats a Europa, la majoria de Síria i de l'Iraq.

A més de la manca de solidaritat que he mencionat, hem vist com s'han erigit barreres físiques i legals per impedir l'arribada de refugiats.

Hem vist com s'ha negat l'entrada a ports segurs de vaixells precaris i com s'ha deixat morir al mig del mar gent que volia desesperadament arribar a Europa.

No fa ni una setmana que el director de l'Agència Europea per al Control de Fronteres es va veure obligat a dimitir després que una investigació interna demostrés com sota la seva direcció es van estar violant els drets fonamentals de les persones, incloent-hi el retorn forçós de refugiats a països on les seves vides i la seva llibertat estaven en perill. I no és l'únic exemple.

Alguns països europeus es volen deslliurar de les seves responsabilitats qüestionant qui té dret o no a demanar l'asil, transferint contra la seva voluntat nous refugiats cap a països africans sense cap garantia que no estaran en perill i utilitzant els moviments de refugiats amb interessos partidistes ajudats per mitjans de comunicació sovint més interessats a crear titulars estridents i manipuladors que a informar de la realitat complexa i dolorosa que viuen els refugiats.

També hem vist com estem tornant a la creació de programes per als refugiats i a l'aplicació de mesures desiguals segons el seu origen. La resposta massiva i generosa de la població i dels governs dels diferents països europeus envers els refugiats d'Ucraïna ha sigut i és exemplar.

Per primera vegada s'ha posat en funcionament dins els països de la Unió Europea un mecanisme, la protecció temporal, per accelerar el reconeixement d'aquestes persones com a refugiats de manera temporal, i l'accés a l'habitatge, als serveis públics i al mercat de treball.

Tant de bo fos així a tot arreu i per a tothom.

La realitat és que es tracta d'una actitud i unes mesures molt diferents i molt més compassives de les que es van prendre envers els refugiats d'origen no europeu que van arribar el 2015, i que continuen arribant.

S'està creant un sistema a velocitats diferents i amb categories diverses. Accelerat i de primera classe per a uns, lent i de classe econòmica per a uns altres. Això no és només injust, sinó que està introduint o reforçant el sentiment de discriminació entre molts dels desfavorits, i a mitjà i llarg termini només pot conduir a dificultats afegides per a la seva integració i, per tant, per a un futur de pau i prosperitat per a tothom.

Conclusió

Ens trobem, doncs, en un moment difícil. Els conflictes a tot el món no fan més que augmentar i la xifra de persones que necessita asil és cada vegada més gran. Hi ha ara mateix més de 90 milions de persones desplaçades per la força, una xifra comparable a la de la població d'Alemanya.

El principi d'universalitat del règim de protecció internacional dels refugiats està en perill,

el dret de demanar l'asil es vulnera cada dia a les fronteres d'Europa i s'ha estat retornant refugiats a països on la seva llibertat i la seva vida estan en perill.

És, doncs, el moment d'actuar. Aquesta capacitat tan gran d'acollida que s'està demostrant envers els refugiats d'Ucraïna s'ha d'ampliar a tots aquells que demanen l'asil, hem de lluitar perquè es faci justícia i no hi hagi discriminació.

Per tant, aprofitant la commemoració del Dia d'Europa, voldria fer una crida per a una Europa solidària, que defensi la igualtat, la justícia i el respecte de tots els drets humans per a tothom, inclòs ***el dret de buscar l'asil i gaudir-ne davant de la persecució.***

5 de maig del 2022